

**PROIECTUL REGULAMENTULUI DIN 1819 ȘI TENTATIVA
ADMINISTRAȚIEI REGIONALE DIN BASARABIA DE A REGLEMENTA
RELAȚIILE DINTRE MOȘIERI ȘI ȚĂRANI**

Valentin TOMULEȚ

Catedra Istoria Universală

In this paper, based on archival sources and published works, the Project of Regulation of 1819 and the tentative of the regional administration of Bessarabia to regulate relations between landlords and peasants is analysed. The author makes a succinct characteristic of the peasants' situation and the main forms of social protest of the peasants of Bessarabia in the first years after annexation, determines the economic and juridical statute of the peasants according to the Regulation of 1819 and analyzes the main stipulations of the Project: the personal freedom of the peasants, the obligations of peasant toward the landlord, the 'liability' of the landlords toward the peasants, ascertains the statute of the 'răzeș' lands and the attribution of the village elder etc.

The author ascertains that the peasants' problem was not a new one for the imperial administration. Alexander I took concrete actions towards discussion and attempt to solve this problem not only within the internal Russian provinces, but also at the national periphery. In Bessarabia the implementation of a solid reform regarding the peasants' problem was not considered. The imperial administration was studying and familiarizing with economic and social situation in the newly annexed territory. Also it was to be considered the existing peculiarities in the social structure, land property, system of taxation etc. Similarly, the social and juridical statute of every social category should have been established, it was necessary to regulate the relations between landowners and different categories of peasants etc. There with, it was to be taken in consideration that in the 1820s the aristocracy of Bessarabia completed not only with representatives of local privileged classes, but also with representatives of other ethnical communities, especially from Russian internal provinces and from abroad, who received land and state services in Bessarabia; to be mentioned that others received lands as inheritance in consequence of marriage. The social structure of the peasants of Bessarabia also had changed as a result of organized colonization of the region. An alien structure of many cities and towns of Bessarabia loomed. As a consequence, the tsarism was concerned in maintaining silence in Bessarabia, the territory which was to become attractive enough for the Balkan's peoples.

The review of the Project of Regulation of 1819 demonstrates that it was elaborated on the base of principal thesis of the Regulation of 1803 regarding 'the free ploughmen' of Russia: voluntary agreement between peasants and landlords on the matter of the size of the allotment which the peasants should have received from the landlords, the volume of services which the peasants were due to accomplish in landlords' behalf etc.

The author states that the discussions that were carried on during the years within the regional and imperial governmental circles between the adepts of a moderate course, represented by I.N. Inzov, and those of a reactionary course, represented by M.S. Vorontsov and V.P. Cociubei, delayed the ratification of the Regulation, which was applied, after many draftings only in 1834.

**Situația țăranilor și principalele forme ale protestului social al țăranimii
din Basarabia în primii ani după anexare**

După anexarea Basarabiei la Rusia, administrația imperială a promovat în teritoriul nou-anexat o politică colonială, urmărind consolidarea sistemului social existent. Cele expuse sunt confirmate de Regulamentul privind instituirea administrației provizorii în Basarabia din 23 iulie 1812, în care erau confirmate toate orânduielele vechi din Moldova. Boierii continuau să rămână cei mai mari proprietari de bunuri funciare și țăranii [1]. Deși Regulamentul Provizoriu includea un articol special ce prevedea scutirea locuitorilor Basarabiei de orice capitație [2] pe o perioadă de 3 ani [3], acest ucuz a rămas, de fapt, doar pe hârtie, deoarece impozitele erau luate de către boieri în folos propriu, fie erau date în concesiune.

Să exemplificăm. În plângerile și reclamațiile diferitelor categorii de țărani și orășeni, adresate guvernatorului civil al Basarabiei Scarlat Sturdza, datate cu anul 1813, sunt înregistrate numeroase cazuri de abuzuri din partea boierilor. Astfel, țăranii din satul Cinișeuți, ocolul Nistrul de Sus, ținutul Orhei, se plâng guvernatorului civil al Basarabiei că, timp de o zi, au lucrat cu 7 perechi de boi la semănatul meului în folosul serdarului [4], au transportat la Chișinău materiale de construcție, au achitat sulgiul [5] în sumă de 560 de lei și au transportat pentru stațiile de poștă 30 chile [6] de orz. Pentru toate aceste lucrări, țăranilor nu li s-a plătit nimic [7].

Țăranii din satul Piatra (izvorul nu indică care anume sat, Piatra de Sus sau Piatra de Jos – *V.T.*), ocolul Răutul de Jos, ținutul Orhei, mărturisesc că, pentru a fi eliberați de transportarea proviziilor de stat, timp de 6 zile au arat cu 6 pluguri moșia serdarului Millo; în plus, de la ei a fost încasat sulgiul în sumă de 80 de lei și au transportat pentru stațiile de poștă 4 chile de orz, fără a fi însă remunerați [8].

Țăranii din satul Trebujeni, ocolul Răutul de Jos, ținutul Orhei, în timpul cercetării plângerilor, mărturisesc că de la ei a fost încasat sulgiul în sumă de 140 de lei, că au expediat, fără plată, pentru stațiile de poștă 6 chile de orz, pentru serdarul Krupenski au transportat la Chișinău 6 căruțe cu var, iar în satul Jora – 4 căruțe cu grâu [9].

Despre încasarea cu rigurozitate a impozitelor și îndeplinirea prestațiilor atestă dispoziția Ministerului de Poliție din 13 septembrie 1814 adresată guvernatorului civil al Basarabiei în care se cerea direct de la guvernator confirmarea exactă și strictă a tuturor impozitelor și prestațiilor, fără nici o ușurare sau scutire [10]. La rândul său, guvernatorul confirmă că țăranii din Basarabia au îndeplinit diferite impozite și prestații, chiar și în perioada scutirilor stabilite pe timp de 3 ani prin Regulamentul Provizoriu. Confirmă acest lucru și constatările făcute anterior privind datoriile țăranilor, care în 1819 au atins cifra de circa 4 mil. lei [11].

În anii 20 ai sec. al XIX-lea, au crescut impozitele și prestațiile încasate de la țărani și orășeni în folosul statului, proprietarilor laici și ecleziastici. Moșierii măreau zilele de boieresc. Exemplu în acest context poate servi demersul din 1819 al țăranilor din satul Zăhăicani, ocolul Ciuhur, ținutul Iași, adresat senatorilor Hitrov și Gagarin, veniți special pentru inspectarea regiunii Basarabia, în care se menționa că ei „...au îndeplinit în favoarea moșierului *desetina* [12] și au plătit câte 2 lei de la fiecare gospodărie, iar trei ani în urmă au lucrat 12 zile, iar acum îndeplinesc 24 zile lucrătoare. În afară de aceasta, arendașul îi impune să îndeplinească cărușia [13] în Noua Sulița (unde au transportat 2 200 dimerlii [14] de mei care aparțineau stăpânului), Chișinău, Hotin etc. Toate aceste munci nu sunt incluse în contul celor 12 zile de boieresc” [15]. Mai mult. Sub diferite pretexte, țăranii refuză să mai îndeplinească boierescul. Zamfira Buneanu, arendașă a moșiei Trușeni, ținutul Orhei, în cererea adresată la 15 iulie 1816 guvernatorului civil al Basarabiei scrie că „...sătenii, intrând în categoria scutelnicilor, refuză să mai lucreze în folosul ei cele 12 zile regulamentare de boieresc” [16].

Pentru a-i impune pe țărani să plătească impozitele și să îndeplinească boierescul, proprietarii de pământ foloseau diverse metode de constrângere. Exemplu în acest sens servește plângerea țăranilor din satul Lăpușna, ținutul Orhei, adresată la 16 februarie 1820 guvernatorului civil al Basarabiei împotriva moșierului Iordache Tomuleț „...care le-a cauzat cu cruzime lovituri și multiple ofense”. Pentru a cerceta cazul, în sat a fost trimis funcționarul de clasa a VIII-a al Isprăvniciei Orhei Darie Bobeică [17].

Situația grea a țăranilor din Basarabia o atestă nu numai plângerile lor adresate guvernatorului civil al Basarabiei, dar și numeroasele rapoarte care veneau din partea administrației regionale. Spre exemplu, consilierul Departamentului I al Guvernului Regional al Basarabiei, banul Râșcan, în raportul său adresat guvernatorului civil, menționa că, într-adevăr, serdarii Millo și Krupenski din ținutul Orhei impun țăranii din 15 sate (Trușeni, Ivancea, Pașcani, Chițcani, Micleşti, Furceni, Seliște, Biliesți, Grabești (probabil, Greblești), Tătărești, Stanca, Recea, Curluceni, Cobâlca etc.) să lucreze suplimentar zilele de boieresc stabilite de Regulament: „...să are cu boii și plugurile lor, să transporte piatră, var, porumb etc. fără a fi remunerați” [18].

Acutizarea situației maselor populare, dictată de creșterea prestațiilor, aducea la tensionarea contradicțiilor sociale la sate. Cercetătorul M.P. Muntean, care a studiat această problemă, constată că formele de bază ale protestului social în Basarabia (prima jumătate a secolului al XIX-lea), îndreptat împotriva moșierilor și administrației ruse, era exprimat în formă de plângeri adresate administrației locale și centrale: refuzul de a îndeplini boierescul și prestațiile în natură; încercările de a se transfera de pe pământurile moșierești pe pământurile de stat și în orașe; tăierea ilegală a pădurilor care aparțineau moșierilor sau statului; acapararea pământurilor și pășunilor moșierești; fuga țăranilor de pe moșiile boierești sau așa-numitul „vagabondaj”; manifestările directe și deschise împotriva moșierilor și administrației locale și, în cele din urmă, mișcarea haiducească – forma de bază a luptei împotriva moșierilor și administrației ruse [19].

După caracterul și metodele de luptă mișcarea țărănească poate fi convențional împărțită în două forme de manifestare: *pasivă* și *activă*. Pe parcurs, aceste două forme se intersectau și se completau reciproc.

Una dintre formele cele mai răspândite ale *protestului social pasiv* în Basarabia în anii 1812-1828 era înaintarea plângerilor și reclamațiilor, adresate administrației regionale și imperiale, în care țăranii sau orășenii protestau împotriva abuzurilor administrației locale, moșierilor, arendașilor, concesionarilor, mănăstirilor, poliției orășenești etc. Țăranii înaintau demersuri cerând judecata moșierilor, arendașilor sau concesionarilor;

se revoltau împotriva prestațiilor, impozitelor și dărilor exagerate; își exprimau nemulțumirea împotriva abuzurilor militarilor ruși cantonați în Basarabia; fugeau de la moșieri sau se strămutau, din diferite motive, în alte sate sau în alte ținuturi, iar în unele cazuri – peste Nistru; fugeau din Basarabia în Moldova de peste Prut; înaintau reclamații împotriva funcționarilor ruși și administrației regionale. La rândul lor, negustorii și meșteșugarii se plâneau administrației regionale sau imperiale împotriva restricțiilor în comerțul interior și exterior etc.

Forma *protestului social activ* includea: manifestările fățișe – refuzul de a îndeplini prestațiile și a plăti impozitele, insultele și nesupunerea față de autorități, incendierea conacurilor moșierești, cauzarea prejudiciilor materiale moșierilor, cauzarea leziunilor corporale moșierului sau slugilor sale, tentativele de omor sau omorul (moșierului, administratorului moșiei, burgomistrului sau starostelui satului), opunerea rezistenței colective moșierului sau reprezentanților administrației ținutale și guberniale și, în cele din urmă, acțiunile deschise, înarmate împotriva moșierilor, arendașilor de moșii, concesionarilor, negustorilor, cunoscută ca mișcare haiducească (în izvoarele de arhivă haiducii sunt catalogați tâlhari) etc.

În numeroasele lor demersuri și plângeri adresate guvernatorului civil al Basarabiei țărani se pronunțau în special împotriva numărului în creștere al zilelor de boieresc.

Țărani din satul Larga, ținutul Greceni, în reclamația adresată la 8 iulie 1816 Comitetului Provizoriu al Basarabiei se plâng împotriva moșierilor Constantin Sturdza, Grigore Costache și Fedosiu „...care i-a impus să îndeplinească un număr mai mare de zile de boieresc decât cel care era indicat în hrisovul domnesc pe care aceștia îl dețin” [20].

Țărani se împotriveau prestării boierescului. Arhimandritul Teofil al mănăstirii Japca se plânge la 19 martie 1820 guvernatorului civil al Basarabiei împotriva „...locuitorilor de pe moșia mănăstirească, care refuză să lucreze cele 12 zile obligatorii de boieresc” [21]. La rândul său, administrația regională folosea diferite metode de constrângere pentru a-i impune pe țărani să îndeplinească boierescul. În context poate fi adus următorul exemplu: la 31 mai 1823, 8 locuitori din satul Vadul lui Isac, ținutul Ismail, au fost dați în judecată „...pentru faptul că nu s-au supus dispoziției administrației locale de a îndeplini prestațiile moșierești conform Așezământului de îndeplinire a celor 12 zile obligatorii de boieresc pe an” [22].

Nemulțumirile țăranilor creșteau, urmare a faptului că moșierii majorau numărul zilelor obligatorii de boieresc. În anii 20 ai sec. al XIX-lea, în unele ținuturi ale Basarabiei moșierii au majorat boierescul până la 30-40 de zile pe an [23]. În plângerea obștii țărănești din satul Susleni, ținutul Orhei, adresată pe numele guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei M.S. Voronțov, se menționa că, după încheierea Tratatului de pace de la București, moșierii din Basarabia, „...folosindu-se de anumite privilegii ce le-au fost acordate, îi impun să îndeplinească câte 30-40 zile de boieresc pe an” [24]. Țărani s-au adresat în nenumărate rânduri administrației ținutale și guvernatorului civil cu rugămintea de a fi scutiți de prestarea suplimentară a boierescului, făcând trimitere la regulamentele ce confirmă că ei sunt țărani liberi. Însă rugămintea lor nu a fost satisfăcută.

Despre refuzul țăranilor de a îndeplini boierescul confirmă numeroasele plângeri ale țăranilor și rapoarte ale administrației ținutale. La 3 martie 1814, țărani din satul Boldurești, ocolul Codru, ținutul Iași, se plâng guvernatorului civil al Basarabiei împotriva ocolașului Gârjev, care îi asuprește, rugându-l să-l înlocuiască cu altul și cerând să le micșoreze impozitele [25]. Ispravnicul de Orhei, la rândul său, în raportul adresat guvernatorului, scrie că locuitorii satului Boldurești nu se supun moșierului, care cere îndeplinirea zilelor de boieresc [26].

Documentele confirmă că țărani din satul Boldurești, în pofida numeroaselor avertizări și dispoziții ale ispravnicului de a îndeplini prestațiile, nu se supuneau și „...refuzau unanim să le îndeplinească, susținând că chiar și în cazul în care aceste dispoziții le vor fi impuse sub amenințarea cu moartea, ei totuna nu le vor îndeplini” [27]. Iar atunci când ocolașul Gârjev i-a arestat pe câțiva țărani și a încercat să-i trimită în ținut pentru cercetări, „...țăranii i-au eliberat pe arestanți, folosind forța” [28].

Numeroasele plângeri și reclamații adresate de diferite categorii de țărani și orășeni din Basarabia pe parcursul anilor 20 ai sec. al XIX-lea demonstrează, o dată în plus, că impozitele, prestațiile și dările au crescut. Împotriva majorării lor țărani și orășenii încearcă să opună rezistență. Formele de protest fiind dintre cele mai diverse. La rândul său, administrația regională și cea imperială, susținute de boierii moldoveni și dvorenimea rusă care a primit pământuri în Basarabia, răspundeau la intensificarea protestelor țărănești cu noi presiuni împotriva țăranilor.

Concomitent, administrația centrală și cea regională nu puteau să înlăture protestele, revendicările, revoltele și tulburările țărănești doar prin metode represive, din considerentul că nu și-au consolidat bine pozițiile în regiune. Și moșierii erau cointeresați în adoptarea unui regulament care ar reglementa relațiile între ei și diferite categorii de țărani. Încă în scrisoarea din 1814 semnată de 154 dintre cei mai mari boieri basarabeni, adresată, prin intermediul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, împăratului rus Alexandru I, Comitetului de Miniștri și Consiliului de Stat, se insista la adoptarea unui regulament care ar stabili îndatoririle țăranilor dependenți de moșier [29]. În plus, problema țărănească este pusă în discuție în cercurile guvernante din Sankt Petersburg încă la începutul guvernării lui Alexandru I de apropiată țarului. Ca rezultat, țarismul încearcă să caute noi metode și mijloace de soluționare a acestei probleme, nu doar pentru guberniile interne ruse, dar și pentru periferiile naționale. Cu atât mai mult că în Basarabia situația se tensiona: se răspândeau zvonuri despre aplicarea în ținut a sistemului de iobăgie, se înrăutățea situația țăranilor din cauza epidemiilor de ciumă și holeră ce au afectat grav starea de sănătate a populației din provincie etc. După unele discuții, în 1816 în Basarabia au fost trimiși senatorii Hitrov și Gagarin, cneji, care au primit misiunea de a studia cauzele revoltețelor țărănești în ținutul Hotin, unde bântuia holera, și concomitent să studieze și întrebarea despre aplicarea unui nou regulament despre țărani [30].

Statutul economico-juridic al țăranilor din Basarabia conform proiectului Regulamentului din 1819

Întrebarea privind aplicarea în Basarabia a Regulamentului din 1819 a fost discutată după instituirea Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 1818. La insistența administrației imperiale, la 30 noiembrie 1818, rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, guvernatorul militar al Podoliei A.N. Bahmetev în dispoziția adresată Guvernului Regional al Basarabiei a instituit o comisie pentru alcătuirea unui nou regulament care urma să reglementeze relațiile dintre moșieri și țărani. În dispoziție se stipula că comisia urma să alcătuiască un nou „Cod de legi de drept privat civil în baza legilor și obiceiurilor moldovenești” [31], adică în baza dreptului vechi românesc (obiceiul pământului). Președinte al comisiei a fost numit rezidentul plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, iar ca membri – cneazul Cantacuzino, serdarul Iordache Gafencu, consilierul titular Anapelo Bali, boierii Constantin Gafencu și Nicolae Leonard. Comisia a alcătuit un nou Regulament care este înaintat spre discuție și aprobare în Consiliul Suprem al Basarabiei. După anumite discuții, la 16 mai 1819 Consiliul Suprem confirmă noul Regulament, iar pe parcursul lunii august în tipografia Consiliului au fost tipărite mai multe exemplare ale noului Regulament [32] pentru a fi adus la cunoștință boierilor și țărănimii [33].

Noul proiect al Regulamentului [34] avea menirea să contribuie la consolidarea pozițiilor moșierilor prin majorarea tuturor tipurilor de impozite, a boierescului și dijmei, să reglementeze relațiile dintre proprietarii funciari laici și ecleziaștici și diferite categorii de țărani.

În preambulul Proiectului „Regulamentului din 1819” Consiliul Suprem menționează că instituirea noului Regulament a fost determinată de faptul că administrația imperială a primit numeroase rapoarte de la mareașalul nobilimii și moșierii din Basarabia, prin care era informată că aceștia dispun de numeroase informații parvenite de la ispravnici și Guvernul Regional despre constrângerea țăranilor din partea moșierilor [35]. Era expusă ideea de a „...reglementa relațiile dintre țărani și moșieri” [36].

Ar fi greșit însă să considerăm că discuțiile privind adoptarea acestui Regulament au fost generate doar de extinderea protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (cum se relatează în istoriografia sovietică), care au avut loc în primii ani după anexarea provinciei la Rusia, confirmate și prin numeroasele adresări ale țăranilor și orășenilor făcute guvernatorului civil – rezultat al înăspririi contradicțiilor sociale din Basarabia sub regim de dominație țaristă.

Problema țărănească nu era o problemă nouă pentru administrația imperială. De către Alexandru I sunt întreprinse măsuri concrete de a pune în discuție și de a se încerca soluționarea acestei probleme nu numai în guberniile interne ruse, dar, cum constatam anterior, și la periferiile naționale. În Basarabia nu se punea problema înfăptuirii unei reforme serioase care ar viza problema țărănească. Administrația imperială deocamdată studia și se familiariza cu situația economică și socială din ținutul nou-anexat. Urmău a fi luate în considerație și particularitățile existente în structura socială, proprietatea funciară, în sistemul de impozitare etc. La fel, trebuia stabilit statutul social și juridic al fiecărei categorii sociale în parte, necesitau reglementare relațiile dintre proprietarii de pământ și diferite categorii de țărani etc. Totodată, urma să se țină cont și de

faptul că în anii 20 ai sec. al XIX-lea aristocrația basarabească s-a completat nu numai cu reprezentanți ai stărilor privilegiate locale, dar și cu reprezentanți ai altor comunități etnice, în special din guberniile interne ruse și de peste hotare, care au primit în Basarabia pământ și servicii de stat; de menționat că alții au primit ca moștenire pământuri în urma căsătoriilor. S-a schimbat și structura socială a țărănimii basarabene în urma colonizării organizate. Se conturează structura alogenă a multor orașe și târguri din Basarabia. Ca rezultat, țarismul era cointerestat în a se menține liniștea în Basarabia, teritoriu care avea să devină destul de atractiv pentru popoarele balcanice.

La baza Proiectului Regulamentului din 1819 au fost puse toate actele legislative referitoare la întrebarea țărănească emise în Principatul Moldovei pe parcursul sec. al XVIII-lea–începutul sec. al XIX-lea [37]: hrisovul din 11 iulie 1745 despre interzicerea strămutării de pe un loc în altul; așezământul pentru boieresc al lui Grigore (III) Ghica din 1 ianuarie 1766; așezământul pentru boieresc al lui Grigore Callimachi din 28 mai 1768; anafora Divanului Moldovei din 14 aprilie 1775 pentru adăugarea zilelor de muncă ale țăranilor față de stăpânii moșiilor; dispoziția lui Grigore (III) Ghica din 22 iunie 1776 către toți locuitorii; al doilea așezământ al lui Grigore (III) Ghica pentru îndatoririle către stăpânii moșiilor din 30 septembrie 1777, hrisovul lui Alexandru Ion Mavrocordat pentru daniile din octombrie 1785, ponturile lui Mihai Suțu asupra îndatoririlor dintre locuitori și stăpânii de moșii din 28 decembrie 1794; hrisoavele lui Alexandru Constantin Moruzi editate în anii 1802-1806; punctele adoptate la ședința comună a Divanului Moldovei din septembrie 1804 și confirmate de Alexandru Moruzi; dispoziția caimacanelor moldoveni (rezidenții cneazului Constantin Ipsilanti) din 19 februarie 1804 adresată spătarului Denin; dispoziția acelorași caimacani din 27 februarie 1804 adresată Serdăriei de Orhei; punctele de vistierie din 23 aprilie 1810, alcătuite pentru un an și doar pentru un singur ținut Hotin etc. [38]. Toate aceste acte legislative au fost generalizate de Consiliul Suprem al Basarabiei în regulamentul cu denumirea „Regulamentul din 1819”, nemodificând în esență conținutul lor.

Analizând politica socială a țarismului în Basarabia, având drept criteriu de bază Proiectul „Regulamentului din 1819”, constatăm că politică național-colonială promovată de administrația imperială în teritoriul nou-anexat era îndreptată spre consolidarea pozițiilor proprietarilor laici și ecleziastici. În baza analizei și confruntării actelor legislative pe întrebarea țărănească emise în perioada regimului turco-fanariot și a celui țarist, putem constata că aceste acte nu se deosebesc principial unele de altele.

Conform Proiectului Regulamentului, țăranii basarabeni, ca și în trecut, se considerau formal țărani liberi, dar de fapt erau țărani dependenți de moșier, din simplul considerent că pământul era proprietatea moșierului. În majoritate, țăranii nu aveau pământ sau dacă și aveau, apoi loturi destul de mici care nu le asigurau existența și, ca urmare, țăranul era nevoit să arendeze pământul de la moșier.

Regulamentul din 1819 era alcătuit din 9 capitole și includea 49 de paragrafe sau puncte. Pentru a înțelege conținutul și caracterul Regulamentului din 1819, vom analiza succint câteva întrebări de bază ce alcătuiesc esența lui: despre libertatea personală a țăranilor, despre obligațiile țăranilor față de moșier, despre lotul de pământ pus la dispoziție de moșier, despre modalitatea îndeplinirii boierescului și a altor prestații locale etc.

Proiectul Regulamentului din 1819 despre libertatea personală a țăranilor

Nu vom pune în discuție problema statutului economic, social și juridic al țăranilor din Moldova în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, despre care s-a scris destul de amănunțit în istoriografia din Republica Moldova [39].

Constatăm doar că la 1 iunie 1749 domnitorul Moldovei Constantin Mavrocordat a emis un decret despre lichidarea iobăgiei (categoria țăranilor vecini). În izvor se indica la faptul că la 6 aprilie 1749, în a doua săptămână după Paști, reprezentanții clerului, boierilor și obștei, adunându-se cu toții la mănăstirea Trisfetitelor, au hotărât că „...vecinii robii nu sunt, nici se stăpânesc cu nume de robie; fiindcă numai țiganii au acea robie, care cu femeile și cu copiii lor slujesc pe toate zilele stăpânilor lor” [40]. Luând în calcul abuzurile frecvente ale moșierilor, actul din 1749 interzicea moșierilor de a-i vinde pe țărani, de a-i zălogi, de a-i despărți de familie, de a-i strămuta dintr-un sat în altul, de a-i despărți pe copii de părinți etc. [41]. În plus, Regulamentul prevedea că în cazul în care vor fi vândute moșiile, „...oamenii să nu se vândă, ci ca niște săteni ai satelor în sat să rămâe, făcând slujba obișnuită” [42], lucrând pe moșia stăpânului 24 de zile pe an și prestând dijma.

În actele legislative din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, referitoare la problema țărănească, libertatea personală a țăranilor, cu unele modificări, era confirmată de prevederile actului din 1749 [43].

Documentele ce reflectă această temă confirmă faptul că țărani nu aveau pământ propriu și se aflau în dependență față de moșier. Această situație a fost păstrată și în Regulamentul din 1819. Compartimentul întâi al Regulamentului, care stabilea drepturile personale ale țăranilor, era alcătuit doar din două paragrafe (puncte) și era cel mai mic compartiment, ce denotă destul de elocvent atitudinea proprietarilor funciari față de drepturile personale ale acestei categorii sociale. Țăranii erau considerați în continuare doar formal liberi, în realitate fiind în dependență economică directă față de moșier. Regulamentul prevedea că „...țăranii sau sătenii își vor păstra drepturile lor personale față de proprietarii funciari, iar averea lor va fi apărută... de prevederile cârmuirii obștești” [44]. Libertatea personală a țăranilor se rezuma la faptul că „...averea lor nu va depinde de moșier și țăranii se vor supune dreptăților acelor de pe urmă numai după alcătuirea condițiilor care vor fi stabilite între obște și moșier” [45]. Proprietarii de pământ erau obligați să le dea țăranilor lotul respectiv de pământ și nu aveau dreptul să ceară de la ei în folos propriu alte dări decât cele prevăzute de „...pravilele și obiceiurile acestui pământ” [46].

Deosebirea de bază care exista între situația economică și cea juridică a țăranilor din Basarabia și a țăranilor iobagi din guberniile interne ruse constă în faptul că primii erau considerați liberi și nu puteau fi vânduți. Ei aveau dreptul să se plângă administrației ținutale sau regionale împotriva abuzurilor moșierului. Aceasta și îi reținea parțial pe moșierii basarabeni de la abuzurile directe față de țărani.

Proiectul Regulamentului din 1819 despre obligațiile țăranilor față de moșier

Întrebarea privind obligațiile țăranilor față de moșier a fost expusă destul de detaliat în „Regulamentul din 1819” (compartimentul II, 7 puncte), spre deosebire de alte regulamente ce au pus în discuție întrebarea țărănească. Această poziție era determinată de faptul că în condițiile orientării gospodăriei moșierești la cerințele pieței, administrația regională căuta să iasă din criză pe seama reglementării boierescului și a prestațiilor țărănești.

Această tendință în politica guvernamentală poate fi observată și în legislația moldovenească. După abolirea dreptului de șerbie din 1749 în Principatul Moldovei, în majoritatea actelor legislative referitoare la întrebarea țărănească era pusă în discuție chestiunea despre boieresc sau despre așa-numitele îndatoriri pe care țăranul urma să le îndeplinească în cadrul zilelor de boieresc. Se observă interesul proprietarilor funciari de a majora punctele din cadrul zilelor de boieresc, adică îndatoririle din cadrul fiecărei zile de muncă îndeplinite la moșier de pe seama micșorării numărului zilelor de boieresc de la 24 până la 12 zile. Această tendință se poate observa, spre exemplu, în dispoziția lui Grigore Ghica din 1 ianuarie 1766 [47] și în al doilea așezământ al lui Grigore (III) Ghica din 30 septembrie 1777 [48], unde se indica că fiecare țăran, care trăiește pe pământul moșierului, este obligat să lucreze pe moșia lui 12 zile în trei perioade ale anului: 4 zile primăvara, 4 zile vara și 4 zile toamna. În afară de aceasta, era reglementată ordinea îndeplinirii lucrărilor care urmau să fie efectuate de către țăran și durata zilei de muncă (numită „cu nart”). În lege e stipulat că fiecare țăran este obligat să lucreze 12 zile în perioada de timp indicată de moșier, de la răsăritul și până la apusul soarelui, cu odihna ce i se cuvine, dar lucrul să-l îndeplinească așa cum l-ar îndeplini pentru sine [49]. Regulamentul reglementa și îndeplinirea altor obligații ale țăranului față de moșier.

Mai mult. În legislația din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, îndeosebi în Hrisovul lui Alexandru Moruzi și în anafora Divanului din 3 ianuarie 1805, se observă tendința de a concretiza durata zilei de muncă și diversitatea muncilor pe care țăranul urma să le îndeplinească la moșier în cadrul acestor 12 zile de boieresc [50].

În timpul adoptării „Regulamentului din 1819” boierii basarabeni au insistat ca unele articole să fie modificate, iar altele completate [51].

Chiar de la început, în cadrul acestui compartiment se prevede că pentru folosirea pământului pe care moșierul îl pune la dispoziția țăranilor „...ei vor fi datori să îndeplinească lucrul și îndatoririle în folosul stăpânilor acestor moșii după cuprinderea așezământurilor Moldovei” [52]. Ținând cont de faptul că multe din aceste îndatoriri nu erau strict delimitate și între moșierii și țăranii basarabeni apăreau diverse neînțelegeri, Consiliul Suprem al Basarabiei le-a specificat mai detaliat.

Regulamentul prevedea că fiecare sătean însurat și holteiu care nu avea tată era obligat să lucreze pentru stăpânul moșiei 12 zile pe an. De prestarea boierescului erau scutiți doar burlacii care trăiau în casa părinților, din considerentul că „...tatăl său lucrează pentru dânsul sau el în locul tatălui său” [53], în același rând, invalizii și săracii care nu dispuneau de gospodărie proprie și vite. Moșierul nu avea dreptul să-i impună pe țăranii care nu dispuneau de animale de tracțiune să împrumute de la alți țărani cai sau boi pentru prestarea

boierescului: „Acești țărani vor presta boierescul doar cu brațele de muncă proprii” [54]. În Regulament se menționa că țăranul era obligat să îndeplinească cele 12 zile de boieresc pe pământul moșierului pe care locuiau, pe moșiile limitrofe, dar care erau amplasate la o distanță nu mai mare de 4 ore de la locul lor de trai. Țăranii erau datori să presteze zeciuiala din culturile cerealiere obținute, fânul pregătit pe parcursul verii etc.

Pentru a analiza cum a evoluat durata zilei de muncă prestată de țărani în folosul moșierilor, să comparăm mărimea boierescului după Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 1805 și Proiectul Regulamentului din 1819 (tab.1).

Tabelul 1

Mărimea boierescului conform datelor hrisovului lui Alexandru Moruzi din 1805 și proiectului Regulamentului din 1819*

Nr. d/o	Denumirea lucrărilor agricole	Volumul lucrărilor pe care fiecare gospodărie țărănească urmează să le efectueze într-o zi lucrătoare indicată în Regulament	
		Conform Hrisovului din 1805	Conform Regulamentului din 1819
1	Aratul și boronitul	40 prăjini fâlcești	Fiecare plug va ara 10 pași ^{**} în pământ moale și 8 pași în țelină, în lungimea pământului
2	Prășitul porumbului, strânsul și transportarea în hambarul moșierului	7,5 prăjini fâlcești	1/8 parte dintr-o falce sau 1/4 dintr-un pogon
3	Strânsul pâinii	15 prăjini fâlcești	3 clăi sau 39 de snopi ^{***}
4	Cositul fânului	0,5 fâlci	0,5 fâlci ^{****}
5	Strânsul porumbului	-	Strânsul, curățitul știuletelui și transportarea în hambarul moșierului (1/4 dintr-un pogon)
6	Treieratul	-	3 clăi cu mâinile sau 5 clăi cu caii

* Radu Rosetti. Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova. Tomul I. De la origini până la 1834. - București, 1907, p. 488-496;

Paul Mihail, Zamfira Mihail. Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830. - București, 1993, p.159-162.

** Un pas era egal cu 6 palme domnești. Lungimea pământului era fixată la 240 de stânjeni domnești.

*** Mărimea snopului era egală cu 4 palme domnești împrejur la legătură. Snopul trebuia să fie legat destul de strâns la legătură.

**** O falce era egală cu 80 de prăjini în lungime și 4 prăjini în lățime.

Datele tabelului denotă o creștere a volumului lucrărilor, pe care fiecare gospodărie țărănească urma să le efectueze într-o zi lucrătoare conform Regulamentului din 1819, comparativ cu Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 3 ianuarie 1805. Explicația este că moșierii s-au folosit de faptul că multe din articolele regulamentelor din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea nu erau bine definitivate, iar lucrările agricole nu erau strict specificate. Astfel, ei au cerut majorarea prestațiilor, stabilirea exactă a duratei zilei de muncă și specificarea lucrărilor agricole. Prin noul Regulament din 1819 cerințele boierilor moldoveni au fost satisfăcute, în schimb volumul de lucru îndeplinit de țărani în cadrul unei zile de muncă s-a majorat, iar ordinea îndeplinirii zilelor de boieresc a fost reglementată.

Trebuie să constatăm că Regulamentul permitea moșierilor să-i folosească pe țărani, pe lângă lucrările agricole nominalizate, și la alte lucrări, pe care țăranii erau nevoiți să le îndeplinească fie cu propriile forțe, fie implicând în realizarea lor carul cu boi. Și deoarece celelalte lucrări nu puteau fi măsurate, țăranul era nevoit să muncească de la răsăritul și până la apusul soarelui [55]. Povara grea a obligațiilor țăranilor față de moșier își găsește exprimarea în faptul că atât țăranului „...ce va lucra cu carul cu doi boi, fie cu patru sau cu șase, cât și celui ce va lucra doar unul singur de la răsăritul și până la apusul soarelui i se va considera lucrată doar o zi din cele 12 zile lucrătoare pe an” [56].

Specificul „Regulamentului din 1819” constă nu doar în faptul că a fost determinată și majorată durata zilei de muncă, specificate lucrările agricole, dar au fost introduse și lucrări noi – strânsul porumbului, treieratul etc., care nu se întâlnesc în regulamentele din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea–începutul sec. al XIX-lea.

Destul de impunător era compartimentul Regulamentului din 1819 (Compartimentul V, 8 puncte) privind prestațiile pe care țăranul urma să le îndeplinească în folosul moșierului, suplimentar la cele 12 zile lucrătoare pe an, conform Hrisovului domnitorului Grigore Alexandru Ghica din 30 septembrie 1777 și altor regulamente.

Regulamentul prevedea că fiecare țăran era obligat să îndeplinească în favoarea stăpânului de moșie două clăci pe an, să aducă la curtea moșierului în timpul iernii, începând cu 1 noiembrie și terminând cu 15 februarie, de la o distanță nu mai mare de 10 ore de drum, din pădurea stăpânului două căruțe de lemne de foc [57]; să aducă cu carele, de la o distanță nu mai mare de 16 ore de drum produse cerealiere de care va avea nevoie moșierul (lucrările respective urmau a fi îndeplinite de la 15 mai până la 15 iunie și de la 15 septembrie până la 1 noiembrie); să repare iezăturile și morile moșierului, pentru că și ei se folosesc de ele; fiecare femeie era obligată să toarcă, din inul sau cânepa stăpânului un tort lung de 6 palme domnești și câte o ocală [58] de lână; să dea anual moșierului câte 2 găini; să dea stăpânului un stup de albine din fiecare 50 de stupi, ai săi, iar dacă țăranii aveau mai puțin de 50 de stupi, plăteau câte 8 parale pentru fiecare stup; obștea sătească era obligată să pună la dispoziția moșierului de la 2 până la 6 țărani, dintre cei mai săraci, care aveau să păzească pădurea [59].

La înțelegere cu țăranii, moșierii puteau înlocui prestațiile nominalizate cu altele, dar pe o durată nu mai mare de 10 ani, înlocuirea fiind aprobată de ispravnicul de ținut sau de o altă instanță judecătorească. Înțelegerea urma să fie strict obligatorie pentru primii 3 ani. În cazul în care una din părți se va dezamăgi în înțelegerea dată, contractul urma a fi reziliat. Dacă însă, după expirarea primilor 3 ani, nici una din părți nu se va adresa în judecată, înțelegerea trebuia îndeplinită cu rigurozitate până la sfârșit.

Compartimentul analizat demonstrează că proiectul Regulamentului din 1819 nu numai că a determinat și a majorat durata zilei de muncă, a specificat lucrările agricole, dar și a introdus noi lucrări, care avantajau cu mult situația materială a moșierului.

Proiectul Regulamentului din 1819 despre „îndatoririle” moșierilor față de țărani

Compartimentul VI (9 puncte) al proiectului Regulamentului din 1819 specifică „îndatoririle” moșierilor față de țărani. În Regulament se prevedea că moșierii nu au dreptul să mărească volumul dărilor și prestațiilor, specificate destul de detaliat în compartimentele Regulamentului [60].

În plus, Regulamentul stabilea îndatoririle moșierului față de țăran. Moșierul era dator să asigure fiecare țăran care lucra pe pământul moșieresc cu loc de fânaț și imaș pentru 12 vite cornute sau cai. În cazul în care țăranul va dori să întrețină mai multe vite, pentru a se asigura cu o suprafață mai mare de imaș și fânaț, țăranul urma să obțină consimțământul moșierului. Țăranii care întrețineau însă mai puțin de 12 vite nu puteau beneficia de acest privilegiu și primeau loc de fânaț și imaș doar pentru numărul de vite pe care le aveau.

Regulamentul stabilea mărimea concretă a lotului de fânaț sau imaș pe care țăranul urma să-l primească de la moșier: pentru 4 vite – o falce pentru fânaț și paie, pentru 2 vite – o falce de imaș pentru pășunat, în apropierea satului, comun pentru toți sătenii etc.

Pentru îndeplinirea boierescului și a altor prestații, moșierii erau obligați, conform Regulamentului din 1819, să-i asigure pe țărani cu un lot de pământ pe care aceștia urmau să se ocupe cu agricultura și creșterea vitelor. Mărimea lotului depindea de starea economică a țăranului și de numărul de cai sau boi de care acesta dispunea. Datele privind asigurarea țăranilor cu pământ, conform proiectului Regulamentului din 1819, sunt generalizate în tabelul 2.

Tabelul 2

Asigurarea țăranilor cu pământ, în dependență de starea lor economică și numărul de cai și boi, conform proiectului Regulamentului din 1819*

Nr. d/o	Categoriile de țărani	Numărul de boi și cai de care trebuiau să dispună țăranii	Mărimea lotului (în fălci)
1	Țărani înstăriți	12	5
2	Țărani mijlocași	8	3
3	Țărani săraci	4	2
4	Țărani foarte săraci	Fără forță de tracțiune	2

* Paul Mihail, Zamfira Mihail. Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830. - București, 1993, p.165.

Datele tabelului 2 atestă că mărimea lotului de pământ pe care îl primea țăranul de la moșier depindea de starea economico-financiară a țăranului și de nivelul de înzestrare a acestuia cu forță de tracțiune; astfel, ea varia de la 5 până la 2 fălci pentru fiecare gospodărie țărănească. În afară de aceasta, moșierul mai era obligat să asigure fiecare gospodărie țărănească cu câte o falcă de pământ pentru fânaș și pășunat.

Împărțirea țăranilor în categorii, 4 la număr, denotă elocvent diferențierile sociale în rândurile țăranilor. Țăranii care nu dispuneau de forță de tracțiune (cai, boi) erau totalmente dependenți de proprietarii de pământ.

Țăranii care nu dispuneau de vite cornute mari și cai, dar care în schimb dețineau un număr de 10-20 de oi, strict necesare pentru asigurarea familiei, aveau dreptul de a le pășuna pe imașul satului, beneficiind de jumătate de falce pentru 10 oi, ceea ce echivala cu suprafața necesară pentru pășunatul unei vite mari cornute. În cazul în care țăranii își vor uni oile și vor forma turmă ei vor pierde dreptul de a le mai pășuna pe imașul satului [61].

Regulamentul interzicea strămutarea țăranilor de pe o moșie pe alta în cazul în care moșierul îi asigura cu lot de pământ situat la 4 ore distanță de drum de la sat; totodată, stabilea condițiile care îl făceau pe moșier să-i treacă pe unii țărani de pe moșia sa pe alta [62]. Dacă însă moșierul intenționa să limiteze, din proprie inițiativă, numărul sătenilor de pe moșia sa, și aceasta nu din cauza că nu dispunea de suficient pământ pentru a-l acorda, ci din alte motive, el nu avea dreptul să-i strămute cu forța pe țărani. Regulamentul prevedea ca el „...să le permită (țăranilor – *V.T.*) de a se muta unde aceștia vor dori”, moșierul obligându-se să le recupereze toate bunurile ce rămân pe această moșie [63].

Analizând regulamentele despre țăranii din primele decenii ale secolului al XIX-lea, emise de administrația imperială în Basarabia, putem constata că în perioada acutizării contradicțiilor sociale în satul basarabean moșierii au înăspriț sistemul de dependență, deși nu într-o formă atât de pronunțată ca în guberniile interne ruse. Țăranii au rămas în continuare dependenți de moșieri.

Statutul moșiilor răzeșești conform proiectului Regulamentului din 1819

Compartimentul VIII (4 puncte) al Regulamentului urma să reglementeze relațiile dintre răzeși, celelalte categorii de țărani și moșieri. Necesitatea includerii acestui compartiment în proiectul Regulamentului din 1819 era dictată de faptul că mulți răzeși stăpâneau moșii pe pământurile satului nu în mod separat, ci împreună cu alte categorii de țărani. Cu toate că aceștia din urmă nu erau răzeși, ei nu erau obligați să lucreze la răzeși, similar țăranilor care locuiau pe pământurile moșierești. Aceste categorii de țărani urmau să presteze doar *dijma* (1/10 parte) din toate produsele obținute, să plătească răzeșilor câte 2 lei de la fiecare gospodărie și să cumpere băuturi spirtoase numai din cârciuma moșiei, după criteriile stabilite pentru cârciumile boierești [64].

Dat fiind că răzeșii care dețineau moșii nu beneficiau de acele foloase pe care le aveau moșierii de la țărani, apoi nici țăranii nu aveau dreptul să ceară de la răzeși pământ potrivit suprafețelor acordate țăranilor moșierești. Acești țărani puteau să ceară de la răzeși doar imaș pentru pășunatul vitelor, în schimbul unei sume de bani, stabilite la înțelegere cu răzeșii, dar suma pentru o falce trebuia să constituie doar jumătate din prețul stabilit pentru o falce de fânaș [65].

În cazul în care moșia răzeșească va fi împărțită în două, sau în patru, sau în opt părți și stăpânii acestor părți vor considera necesar de a le da țăranilor o anumită parte de pământ, țăranii vor fi obligați să îndeplinească toate îndatoririle față de acești stăpâni, stipulate în Compartimentele III și IV ale acestui Regulament [66].

Având în vedere faptul că țăranii care locuiau pe moșiile răzeșești nu aveau dreptul de a cere de la răzeși un lot de pământ asemănător celor de care puteau beneficia țăranii moșierești, Regulamentul admitea plecarea țăranilor de pe moșiile răzeșești. Însă, în cazul în care răzeșii îi vor impune să se strămute pe alte pământuri, împotriva voinței acestora, răzeșii vor fi obligați să-i înștiințeze din timp pe țărani despre această măsură, acordându-le un răgaz de un an, urmând să le restituie valoarea bunurilor care vor rămâne pe această moșie [67].

Prin urmare, proiectul Regulamentului din 1819 prevedea reglementarea nu numai a relațiilor dintre moșieri și țărani, dar și dintre diferitele categorii de țărani.

Atribuțiile starostelui sătesc conform proiectului Regulamentului din 1819

Prezintă interes Compartimentul VII (3 puncte) al Regulamentului care prevedea modalitatea alegerii starostelui de obște și determina funcțiile sale. În afară de vornicii care sunt numiți în funcție de către ispravnici, împuterniciți cu funcții polițienești, locuitorii satelor erau datori să aleagă câte un staroste (*șoltuz*) și trei bătrâni, pentru a-i impune pe săteni să îndeplinească „...datoriile lor către stăpânii moșiilor” [68]. Pentru

îndeplinirea funcțiilor, starostii sătești erau scutiți nu doar de toate dările care urmau a fi prestate stăpânului moșiei, dar și de cele care urmau a fi îndeplinite față de stat.

În funcțiile starostelui intra: trimiterea sătenilor la îndeplinirea boierescului, supravegherea prestării la timp de către săteni a tuturor prestațiilor în folosul moșierului (în baza prevederilor cuprinse în Compartimentele II și III ale Regulamentului). Regulamentul stabilea și modalitatea impunerii țaranului de a îndeplini boierescul și prestațiile: starostele, în fața moșierului sau vechilului, îi chema pe cei 3 bătrâni și în prezența lor dovedea vinovăția țaranului nesupus. Aceștia îi porunceau țaranului să îndeplinească îndatoririle față de moșier. În cazul în care și după aceasta țaranul nu se supunea, starostele era împuternicit de a-l lua pe țaranul nesupus sub strajă și a-l trimite la isprăvnicia ținutului pentru a fi deferit judecării. În locul țaranului nesupus trebuia căutată o altă persoană care urma să îndeplinească toate îndatoririle acestuia. Remunerarea muncii urma să fie recuperată din averea vinovatului [69].

De competența starostelui țineau și alte funcții în timpul lucrărilor agricole: era dator să angajeze, cu știrea bătrânilor, în locul persoanelor plecate fără voia moșierului alte persoane pentru îndeplinirea boierescului. Ca și în cazul precedent, remunerarea muncii urma să fie recuperată din averea țaranilor care au plecat de pe moșie [70].

Regulamentul prevedea și anumite pedepse pentru incompetența sau neatenția starostelui: recuperarea pagubelor moșierului din averea starostelui, sau, în cazul când averea starostelui va fi insuficientă, din averea tuturor sătenilor etc. Dar, pretenția moșierului „...trebuia să fie dovedită prin rânduiala judecării” [71].

* * * * *

De menționat că Regulamentul din 1819 nu a fost confirmat de administrația imperială și nu a fost aplicat în Basarabia, deși unele exemplare au fost răspândite în ținuturile Basarabiei și unii boieri au început să se conducă de el.

Ia.S. Grosul, analizând cauzele neaplicării în practică a proiectului Regulamentului din 1819, expune punctul de vedere al administrației imperiale ruse referitor la esența reacționară a Proiectului. Exemplu în acest sens a servit punctul de vedere al Ministrului de Interne, contelui V.P. Kociubei, care scria că „principalul neajuns... al noului Proiect referitor la țărani, alcătuit în anul 1819, cât și al legilor anterioare, constă în faptul că Regulamentul care stabilește cu mare exactitate prestațiile țăranilor conține contradicții esențiale: îi declară pe țărani liberi, însă le interzice să se strămute de pe o moșie pe alta, în același timp permițându-i proprietarului de pământ de a-i strămuta liber pe țărani; determină numai 12 zile lucrătoare pe an la proprietarul de pământ, dar stabilește pentru fiecare zi lucrătoare un așa volum de lucru, care pare a fi peste puterile fiecărui țaran sau chiar a unei familii întregi” [72]. Ministrul aduce drept argument opinia unui bogat proprietar de pământ basarabean, potrivit căreia, „...dacă s-ar calcula cu exactitate tot timpul necesar pentru îndeplinirea lucrărilor indicate în Regulament, plus timpul cheltuit pe drum etc., apoi se va constata că în locul celor 12 zile lucrătoare pe an țaranul va pierde mai mult de 112 zile” [73]. Erau aduse în acest sens și alte argumente ale contelui V.P. Kociubei [74].

Analizând proiectul Regulamentului din 1819, Ia.S. Grosul ajunge la concluzia că „...ca rezultat al încadrării treptate a gospodăriilor moșierești în relațiile de piață, moșierii tind tot mai mult să majoreze numărul zilelor de boieresc pentru țărani. Moșierii basarabeni intenționau să stabilească un volum de boieresc analog celui prevăzut în guberniile centrale ale Rusiei” [75]. Însă administrația imperială își dădea bine seama de faptul că transpunerea în viață a proiectului Regulamentului din 1819 va contribui direct la sporirea prestațiilor, iar aceasta, la rândul său – la acutizarea contradicțiilor sociale. Ca urmare, proiectul Regulamentului din 1819 nu a fost confirmat.

În 1823, la dispoziția guvernului țarist, rezidentul plenipotențiar al Basarabiei I.N. Inzov, având ca bază proiectul Regulamentului din 1819, alcătuiește un nou proiect, mai moderat, în care s-au făcut unele cedări țăranilor: a fost confirmat juridic dreptul țăranilor de a trece liber pe alte pământuri, de a-și schimba liber locul de trai etc. Dar și de data aceasta, la ședința Ministerului de Interne, proiectul lui Inzov a fost respins, sub pretextul că nu corespunde cerințelor moșierilor [76].

O altă tentativă de a întocmi un nou Regulament despre țăranii din Basarabia, la aceeași inițiativă a Ministerului de Interne, o întreprinde guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei contele M.S. Voronțov. În 1825 proiectul noului Regulament este prezentat Ministerului de Interne. După conținut, cel de-al treilea proiect al Regulamentului despre țăranii din Basarabia era mult mai reacționar decât cele precedente.

Ia.S. Grosul, care a studiat amănunțit proiectul Regulamentului lui M.S. Voronțov, nu a observat că acesta a fost elaborat în baza tezelor principale ale Regulamentului din 1803 despre „agricultorii liberi” din Rusia: înțelegerea benevolă dintre moșieri și țărani cu privire la mărimea lotului de pământ pe care țăraniii urmau să-l primească de la moșieri, mărimea prestațiilor pe care țăraniii urmau să le presteze în folosul moșierilor etc. [77]. Pentru discutarea proiectului Regulamentului, în 1826 a fost instituită o comisie specială din cei mai mari funcționari și boieri, care l-au respins invocând că el satisface mai mult interesele țăranilor decât ale moșierilor, motiv din care au propus ca proiectul să fie revăzut.

Discuțiile ce s-au purtat pe parcursul anilor în cadrul cercurilor guvernante regionale și imperiale între părtașii cursului moderat, în persoana lui I.N. Inzov, și ai cursului reacționar, în persoana lui M.S. Voronțov și V.P. Kociubei, au tergiversat aprobarea Regulamentului, care va fi aplicat, după mai multe redactări, abia în 1834.

Referințe:

1. ANRM, F. 1, inv.1, d. 3995, f. 11-14 verso; *Dinu Poștarencu*. O istorie a Basarabiei în date și documente (1812-1940). - Chișinău, 1998, p.64-66.
2. Impozit direct perceput sub formă de cote fixe pe cap de contribuabil (*Vasile Breban*. Dicționar general al limbii române. Vol. I. - București, 1992, p.134-135).
3. ANRM, F. 1, inv.1, d. 3995, f. 14.
4. **Serdar (Serdărie)** – termen folosit inițial cu sensul generic de comandant de oaste și numai de la mijlocul sec. al XVII-lea cu sensul de mare dregător. În Moldova, dregătoria de serdar a fost creată de Vasile Lupu ca să apere marginea de răsărit a țării împotriva tătarilor din Bugeac și din Crimeea. Serdarul avea sub comanda sa directă călărașii din 3 ținuturi: Orhei, Lăpușna și Soroca. De la înființare și până la reforma lui Constantin Mavrocordat, serdarul a fost un mare dregător. Prin așezământul din 1741, Constantin Mavrocordat, înființând în toate ținuturile isprăvnicii, a înființat și pentru ținuturile Lăpușna și Orhei 2 isprăvnicii, cărora le-a păstrat titlul vechi de serdar, iar dregătoria s-a numit „sărdăria ot Lăpușna și Orhei”. În sec. al XIX-lea serdarul a rămas un dregător fără dregătorie, adică un titlu boieresc simplu. (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, p. 434-435*). În Basarabia, după anexarea ei la Rusia, cu termenul de **serdărie** era numită până în 1818 isprăvnicia ținutului Orhei. (*ANRM, F. 5, inv. 2, d. 20, f. 4; inv. 2, d. 9, f. 33-34*).
5. **Sulgiu** – dare asupra vacilor și oilor prelevată în natură pentru aprovizionarea curții domnești și a oastei de la curte (mai târziu și a turcilor, tătarilor sau a unor oaspeți). Până la sfârșitul sec. al XVI-lea, datorau sulgiul numai țăranii și poslușnicii; mai târziu, sulgiul se răspândește și la alte categorii sociale. Se pare că sulgiul a fost ridicat numai în natură prin sistemul cislei; mai mulți țărani se întovărășeau și contribuiau prin bani la împlinirea prețului unei vaci, pe care o furniza unul dintre ei. (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, p.460-461*).
6. **Chilă** – măsură de capacitate și greutate pentru cantitățile mari de cereale. În Basarabia, mărimea chilei a variat, în dependență de regiuni. De regulă, o chilă de cereale era egală cu 20 de dimirlii, fiecare dimirlie era egală cu 12 ocale. În transpunere în unitățile de măsură rusești, o chilă constituia 2 ½ sferturi, iar dimirlia – 37 ½ funți. Conform raportului Dumei orașenești din 8 iunie 1834, adresat guvernatorului civil al Basarabiei P.I. Averin, cea mai răspândită era chila egală cu 2 sferturi, iar pentru măsurarea lichidului – 380 de litri. O chilă de porumb era egală cu 1,3 sferturi (*ANRM, F. 43, inv. 1, d. 30, f. 32*).
7. Ibidem, F. 2, inv. 1, 1812-1813, d. 115, f. 9 verso.
8. Ibidem, f. 5 verso.
9. Ibidem, f. 6.
10. Ibidem, d. 205, f. 1.
11. Ibidem, f. 3, inv. 1, d. 47, cert.7, f. 171-178.
12. **Desetină** – cota dintr-un produs, prelevată cu titlu de dare. La început, desetina și-a păstrat sensul etimologic de 1/10 din produsul impozabil; mai târziu, termenul și-a lărgit sensul, indicând orice dare, independent de quantum. (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, p.149*). În Basarabia, **desetina** sau **dijma** constituia impozitul la care erau supuși toți contribuabilii (*AISR, F. 560, inv. 4, d. 248, f. 4-4 verso*) și locuitorii de pe pământurile de sud ale Basarabiei, care se aflau în proprietatea statului și care se ocupau cu creșterea animalelor și agricultura, iar produsele agricole colectate în formă naturală erau comercializate, cu permisiunea Administrației Regionale, la prezentarea Direcției Financiare, prin intermediul administrației locale, iar banii obținuți erau vărsați în vistieria statului. De percepția acestui impozit erau scutiți nobilii, preoțimea și unele categorii privilegiate de mazili. (*AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 65 verso-66*). Conform altor izvoare, **desetina** constituia impozitul la care erau supuși locuitorii pentru fiecare stup de albine și fiecare porc și constituia câte 8 parale. (*AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso*).
13. **Cărăușie** – obligația sătenilor de a pune la dispoziția moșierilor și arendașilor, gratuit, care pentru transportarea diferitelor cereale, lemne etc. La un car erau înhămați de la una până la patru perechi de boi, care puteau transporta

de la 40 până la 150 puduri de greutate. Transportarea prin metoda căraușiei era considerată destul de rentabilă, deoarece este mult mai ieftin să întreții boii decât caii; în plus pentru cai nu există care atât de mari. Fiind rentabilă când timpul era bun, era destul de anevoioasă sau aproape imposibilă pe timp de ploaie (ANRM, F. 169, inv. 1, d. 64, f. 15 verso).

14. **Dimirlie (dimerlie)** – unitate și instrument de măsură a cerealelor. Termenul a denumit, în special, instrumentul de măsurat, confecționat din fier. Atât unitatea de măsură, cât și instrumentul respectiv au avut în Moldova o circulație frecventă începând cu sec. al XVIII-lea. Dimerlia avea, de regulă, o greutate de 11 ocale (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar, p.160*). În Basarabia, **dimerlia** reprezenta unitatea de măsură de capacitate egală cu 37 funți, sau 14 kilograme. În măsurarea cerealelor dimerlia era egală cu 12 ocale moldovenești (ANRM, F. 43, inv. 1, d. 30. *Raportul Dumei orășenești și al șefului de poliție din Chișinău din 8 iulie 1843 adresat guvernatorului civil al Basarabiei P.I. Fiodorov, f. 2*).
15. ANRM, F. 2, inv.1, d. 621, f. 271-274.
16. Ibidem, d. 467, f. 180 verso.
17. Ibidem, d. 621, f. 217, d. 676, f. 256.
18. Ibidem, F.5, inv. 1, d. 9, cert. 1, f. 88-94.
19. *М.П. Мунтян. Налоговая политика царизма в Бессарабии в первой половине XIX века // Тезисы докладов научной сессии профессорско-преподавательского состава и сотрудников (Кишиневского) университета по итогам работы за 1964 г. - Кишинев, 1965, с.72-74; Idem. Налоги и повинности царан Бессарабии в первой половине XIX века // Тезисы докладов и сообщений седьмой (Кишиневской) сессии симпозиума по аграрной истории Восточной Европы. (Октябрь 1964 г.). - Кишинев, 1964, с.228-230. Idem. Налоги и повинности царан Бессарабии в первой половине XIX века // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1964 год. - Кишинев, 1966, с. 546-557; Idem. Налоговая политика царизма в Бессарабии в первой половине XIX века // Тезисы докладов научной сессии профессорско-преподавательского состава и сотрудников (Кишиневского) университета по итогам работы за 1964 г. - Кишинев, 1965, с.72-74.*
20. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 463, f. 17.
21. Ibidem, d. 690, f. 186.
22. Ibidem, d. 868, f. 60 verso.
23. Ibidem, d. 2517, f. 324.
24. Ibidem, f. 328.
25. Ibidem, d. 233, f. 18 verso.
26. Ibidem, inv. 2, d. 307, f. 8-10.
27. Ibidem.
28. Ibidem.
29. *A se vedea scrisoarea boierilor moldoveni din 1814 adresată lui Alexandru I, Comitetului de Miniștri și Consiliului de Stat (ANRM, F.2, inv.1 d. 368, f. 117-118; KEB, 1902, c.368-369; ЗООИД, м. XXII. - Одесса, 1900, с.127-128).*
30. Diverse plângeri adresate de țăranii din diferite ținuturi ale Basarabiei senatorilor Hitrov și Gagarin pe parcursul anului 1820 (*doc. nr. 1128, 1130, 1135, 1139, 1141, 1240, 1244, 1243, 1247-1250, 1254-1266, 1269, 1270, 1272, 1273-1280, 1290, 1291*).
31. ANRM, F. 5, inv. 1, d. 425, f. 1.
32. *Paul Mihail, Zamfira Mihail. Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830. - București, 1993, p.150.*
33. Varianta în limba română a documentului a se vedea: *Paul Mihail, Zamfira Mihail. Op.cit., p.150-168.*
34. *În limba rusă, documentul integral este intitulat* Постановление пунктов об обязанностях к владельцам вотчин царан или земледельцев Бессарабской области и о правах в даче им от владельцев поземельных угодий как для самих, так и скота их по силе журнала, заключенного в Бессарабском верховном Совете в 16 день мая 1819 года, сходственно молдавским учреждениям. - Кишинев, 1819.
35. *Paul Mihail, Zamfira Mihail. Op.cit., p.151.*
36. Ibidem, p.152.
37. Despre conținutul acestor documente *a se vedea* amănunțit: *Radu Rosetti. Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova. Tomul I. De la origini până la 1834. - București, 1907, p.453-499.*
38. *Paul Mihail, Zamfira Mihail. Op. cit., p.152-153.*
39. *Д.М. Драгнев. Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII–начало XIX в.). - Кишинев, 1975; Idem. К вопросу об уложении К.Маврокордата 1749 г. // Четвертая сессия симпозиума по аграрной истории Восточной Европы. Тезисы докладов и сообщений. - Рига, 1961, с.112-116; Idem. Аграрное законодательство К.Маврокордата и изменение правового положения молдавских крестьян в середине XVIII в. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы 1861 г. - Рига, 1963, с.252-261; Idem. О долевым (резешском) землеустройстве в Молдавии XVII-XVIII в. // Доклады сессии симпозиума по аграрной истории Восточной Европы. - Минск, 1962, с.125-139. Mai detaliat, *a se vedea* lista lucrărilor publicate de istoricul Demir Dragnev // *Honorem Demir Dragnev. Civilizația medievală și modernă în Moldova. Studii. - Chișinău, 2006, p.22-32.**

40. Radu Rosetti. Op. cit., p.457-458.
41. Ibidem.
42. Ibidem, p.459.
43. *A se vedea*, în acest sens, documentele oficiale care au urmat după 1749: Radu Rosetti. Op. cit., p.457-500.
44. Paul Mihail, Zamfira Mihail. Op. cit., p.159.
45. Ibidem.
46. Ibidem.
47. Ibidem, p.463.
48. Ibidem, p.472.
49. Ibidem, p.463.
50. Ibidem, p.491-494.
51. Moșierii basarabeni cereau să fie concretizate: mărimea carelor pentru transportarea cerealelor, lemnului etc. pe care trebuie să le pună la dispoziție țăranul; să se indice concret lățimea brazdei arate, mărimea snopului etc.
52. Paul Mihail, Zamfira Mihail. Op. cit., p.159.
53. Ibidem.
54. Ibidem, p.160.
55. Ibidem, p.162.
56. Ibidem.
57. Mărimea carului urma să fie determinată după următorul principiu: 6 care urmau să aducă lemne care vor constitui un „cubiceschi stângen de trei arșini” (Paul Mihail, Zamfira Mihail. Op. cit., p.163).
58. **Oca** – unitate de măsură pentru capacități (lichide și solide) și pentru greutate. În Basarabia 100 de ocale erau egale cu 7 puduri și 20 de funți (AISR, F. 379, inv. 2, d. 92, f. 3).
59. Ibidem, p.164.
60. Ibidem.
61. Ibidem, p.165-166.
62. *A se vedea* în detalii Compartimentul VIII, punctul 8, al Regulamentului (Ibidem, p.166).
63. Paul Mihail, Zamfira Mihail. Op. cit., p.166.
64. Ibidem, p.167.
65. Ibidem.
66. Ibidem, p.167-168.
67. Ibidem, p.168.
68. Ibidem, p.166.
69. Ibidem, p.166-167.
70. Ibidem, p.167.
71. Ibidem.
72. Citat după: Ia.S. Grosul. Op. cit., p.297.
73. Ibidem, p.297-298.
74. Mai amănunțit despre punctul de vedere al contelui V.P. Kociubei *a se vedea* în: Ia.S. Grosul. Op. cit., p.297-299.
75. Ibidem, p.298.
76. Ibidem, p.299.
77. Ia.S. Grosul. Op. cit., p.300

Prezentat la 14.01.2008